

•
ANALELE TIIN IFICE
ALE
UNIVERSIT II „ALEXANDRU IOAN CUZA”
DIN IA I
(SERIE NOU)

ISTORIE

TOM LX
2014

Editura Universit ii „Alexandru Ioan Cuza” din Ia i

CUPRINS

Dănuț Prisecaru, <i>Implicații sociale ale producerii de materii textile în epoca bronzului</i>	11
Iulian Moga, <i>This shall fall upon their children's children! Some considerations regarding funerary curse formulas in Roman Imperial Anatolia</i>	21
Nelu Zugravu, Exempla regum în breviariile latine târzii. <i>Tarquinius Priscus</i>	33
Octavian Bounegru, <i>La mission du Marcus Valerius Maximianus pendant les guerres marcomanniques</i>	47
Violeta-Maria Răileanu, <i>Considerații privind ofițerii de instrucție din garda pretoriană din perspectiva izvoarelor epigrafice</i>	53

Andrei Sălăvăstru, <i>Theology, disease and body politic during the Middle Ages and Early Modern period</i>	61
Alexandru Pînzar, „ <i>Forma iuni prestatale</i> ” în nordul Moldovei. <i>O nouă analiză</i>	79
Iulian Marcel Ciubotaru, <i>Eremitismul și schimonahia în Moldova medievală. Observații cu privire la receptarea canoanelor</i>	91
Ovidiu Cristea, <i>Zvonuri, tiri și istorie: câteva exemple</i>	119
Bogdan-Petru Maleon, <i>O dimensiune puțin explorată a vieții monahale moldovenești în Evul Mediu: producția și schimbul de bunuri</i>	137
Daniel Mîrea, <i>Theodosie voievod, Dragomir Călugăreanu și un document îndoiețnic „din vremea lui Vlad cel Tânăr”</i>	151
Ștefan S. Gorovei, <i>Genealogie dinastică: familia lui Alexandru Vodă Lăpușneanu</i> ..	181
Gheorghe Lazăr, <i>Măntuirea Strâmbă și ctitoriile ei. Noi contribuții documentare</i>	205
Cătălina Chelcu, <i>Măntuirea documentare despre robie în Moldova (1655-1670)</i>	231
Mihai-Bogdan Atanasiu, „ <i>Unul din ultimii cavaleri ai secolului al XVII-lea</i> ” – <i>Vasile Bănschi</i>	239

Ioan-Augustin Guriță, <i>Completări, adăugiri și îndreptări la biografiile unor membri ai familiei Callimachi</i>	247
Mihai Mîrza, <i>Din corespondența episcopului Ioanichie al Romanului (1747-1769)</i> ..	275
Iuliana Stavarachi, <i>Considerații cu privire la cercetarea structurilor socio-spațiale din orașul Iași. Mahalaua Muntenimii până la 1800. Timp și spațiu</i>	307
Laurențiu Rădvan, Mihaela Rădvan, <i>Locurile și oamenii din Iași. Considerații cu privire la începuturile Podului Roșu</i>	321
Sorin Grigoruță, <i>Din viața și activitatea unui „spărzător” botoșănean: Johann Gorgias (1768-1841)</i>	351
Maria Magdalena Székely, <i>Portrete târzii de ctitori în biserici din județul Suceava</i> ..	369
Petronel Zahariuc, <i>Orașe vechi, orașe noi, în inutul Dorohoi. Cataografia locuitorilor din târgurile Dorohoi, Târgul Nou (Mihăileni) și Săveni din 1831</i> ..	383

Cuprins

Gabriel Leanca, <i>Vellités impériales, occupations militaires et modernité: les principautés de Moldavie et de Valachie à la veille de la construction nationale</i> 413	413
Simion-Alexandru Gavriș, <i>Grigore Mihail Sturdza: „elefantul tuturor posesorilor din toată lumea”</i> 433	433
Mircea-Cristian Ghenghea, <i>„A fost sau n-a fost?” Evenimentele din martie 1848 de la Iași: acțiune boierească sau mișcare revoluționară ?</i> 455	455
Ligia Andrada Manole, <i>Preocupările și intervențiile ambadorului Stratford Canning în raport cu Principatele Române (1848-1858)</i> 475	475
Irina Gafița, <i>Nicolae Ionescu. Profesor al Universității din Iași</i> 493	493
Adrian-Bogdan Ceobanu, <i>Din scrisorile personale ale diplomatului Dumitru Peticari</i> 509	509
Liviu Brătescu, <i>Politici și simboluri în societatea românească (sfârșitul secolului XIX – începutul secolului XX). Statuia lui Alexandru N. Lahovary</i> 521	521
Claudiu-Lucian Topor, <i>Sensibilități religioase în vremea Marelui Război. Românii, bulgarii și moartea Sfântului Dimitrie</i> 551	551

Cătălin Botoșineanu, <i>Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Iași. Recrutarea corpului profesoral în primul deceniu interbelic</i> 557	557
Dorin-Demostene Iancu, <i>Relații muzicale româno-germane în perioada interbelică: cazul muzicienilor George Georgescu și Richard Strauss</i> 593	593
Ion I. Solcanu, <i>Mortura colonelului Dimitrie D. Chirescu privind asasinarea și înmormântarea Profesorului N. Iorga, soacrul său</i> 617	617
Adrian Vițalaru, <i>Anuar diplomatic și consular 1942 – concretizarea unui proiect editorial uitat</i> 631	631

Paul Nistor, <i>Ridicarea drapelului României la ONU. Activități de acomodare ale diplomaților români cu instituția mondială (1956)</i> 641	641
Alexandra Toader, <i>Contribuția activității vizuale la amplificarea cultului personalității lui Gheorghe Gheorghiu-Dej</i> 653	653
Marian Hariuc, <i>Istoricul Andrei Oprea și noile proiecte istoriografice ale regimului comunist în anii destinderii ideologice (1956-1960)</i> 669	669
Cristina Preutu, <i>Premise și direcții ale dezvoltării Televiziunii Române în anii '70</i> .. 697	697
Ruxandra Alexianu, <i>România postdecembristă, „problema Basarabiei” și evoluțiile din stânga Nistrului (1990 – martie 1992)</i> 709	709

<i>Recenzii și note bibliografice</i> 719	719
Dan Aparaschivei, <i>Healthcare and Medicine in Moesia Inferior</i> , Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” (<i>Bibliotheca Classica Iassiensis IX</i>), 2012, 262 p. (Nelu Zugaru); Victor Spinei, <i>Principii martiri Boris și Gleb. Iconografie și canonizare</i> , ediderunt Victor Spinei et Virgil Mihailescu-Bîrliba, Brăila, Editura Istros (<i>Bibliotheca Archaeologica Moldaviae, XVII</i>), 2011, 213 p. (Andreea-Daniela Moraru); Grzegorz Jawor, <i>Az și rile de drept valah și locuitorii lor din Rutenia Roșie în Evul Mediu târziu</i> , traducere Gabriela Antonesei, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” (<i>Scripta Archaeologica et Historica Dacoromaniae, IV</i>), 2012, 273 p. (Florin-Viorel Vasiliță); Gabriel	

Herea, *Mesajul eshatologic al spațiului liturgic creștin. Arhitectură și iconă în Moldova secolelor XV-XVI*, Suceava, Editura Karl A. Romstorfer, 2013, 507 p. (Petronela Podovei); Ionel Căndea, *Minstirea Mineni*, ediția a II-a, Brăila, Editura Istros, 2012, 299 p.+152 planșe (Petronela Podovei); *Lumea animalelor: realitate, reprezentare, simboluri*, volum îngrijit de Maria Magdalena Székely, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013, 534 p. (Petronel Zahariuc); *Penser le XIXe siècle: nouveaux chantiers de recherche*, sous la direction de Silvia Marton, Constanța Vintilă-Ghițulescu, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013, 315 p. (Cosmin Mihuț); Gh. Cliveti, Adrian Bogdan-Ceobanu, Adrian Vițalaru, Ionuț Nistor (ed.), *Romanian and European Diplomacy. From Cabinet Diplomacy to the 21st Century Challenges*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Beit, Casa Editrice Trieste, 434 p. (Mihaela Gheorghiu); *O istorie ilustrată a diplomației românești 1862-1947*, ed. Dinu C. Giurescu, Rudolf Dinu, Laurențiu Constantiniu, București, Monitorul Oficial, 2011, 344 p. (Anuța Vlas); Ion I. Solcanu, *Coala românească în județele Cahul, Bolgrad și Ismail pe durata reintrării în Principatele Române (1857-1878)*, București, Editura Enciclopedică, 2013, 464 + 4 p. (Mircea-Cristian Ghenghea); Mircea-Cristian Ghenghea, *Presența în iunie: mișcarea națională a românilor din Transilvania (1859-1865) reflectată în presa românească a vremii*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014, 306 p. (Mihai Cojocariu); Sorin Iftimi, Aurica Ichim, *Alexandru Ioan Cuza. Memorabilia*, Iași, Editura Palatului Culturii, 2013, 203 p. (Cătălin Botoșineanu); *Universitatea din Iași – Universitatea din București. Mobilitate academică (1864-1948)*, editori Ion Toderășcu, Bogdan-Petru Maleon, Cătălin Botoșineanu, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014, 144 p. (Iulian Marcel Ciubotaru); Gabriel Constantinescu, *Crime înfiorătoare și tâlhării îndrăznețe din a doua jumătate a secolului XIX în România*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012, 379 p. (Cosmin Mihuț); Ovidiu Buruiană, *Construind opoziția. Istoria politică a Partidului Național Liberal între 1927-1933*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013, 613 p. (Cătălin Botoșineanu); Ovidiu Buruiană, *Liberalii. Structuri și sociabilitate politică liberale în România interbelică*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013, 692 p. (Andi Mihalache); Vlaicu Bârna, *Între Capșa și Corso*, ediția a III-a adăugită, prefață de Z. Ornea, notă asupra ediției de Nicolae Bârna, Iași, Polirom, 2014, 444 p. (Georgiana Leșu); Paul Nistor, *Propagandă politică externă românească în secolul XX*, Iași, Institutul European, 2013, 353 p. (Ionuț Nistor); Stan Stoica, *Istoriografia românească între imperatiile ideologice și rigorile profesionale (1953-1956)*, București, Editura Meronia, 2012, 334 p. (Marian Hariuc); Alastair J. L. Blanshard, Kim Shahabudin, *Classics on Screen. Ancient Greece and Rome on Film*, London, Bristol Classical Press, 2011, 264 p. (Florentina-Cristina Gilcă); Aurelia Vasile, *Le cinéma roumain dans la période communiste. Représentations de l'histoire nationale*, București, Editura Universității din București, 2011, 580 p. (Florentina-Cristina Gilcă); Zamfira Mihail, *155 de ani într-o carte*, Chișinău, Editura „Promoteu”, 2010, 530 p. (Ina Chirilă).

O dimensiune pu in explorat a vie ii monahale moldovene ti în Evul Mediu: produc ia i schimbul de bunuri*

În ultima jum tate de veac, abord rile istoriografice privind st pânirile monahale au urm rit cu prec dere s reconstituie limitele acestora, precum i drepturile de care au beneficiat diverse l ca e de-a lungul timpului¹. Aceste demersuri de factur cantitativ î i p streaz i ast zi utilitatea, chiar dac între timp au fost scoase la iveal noi informa ii, atât printr-o mai atent scrutare a surselor, cât i ca urmare a public rii unor izvoare inedite, culese mai ales din tezaurele documentare externe. Cu toate acestea, majoritatea contribu iilor de profil au redat într-o manier static i descriptiv acumularea progresiv de bunuri i privilegii de c tre m n stirile moldovene ti. În ultimele decenii s-a afirmat tot mai puternic i o alt direc ie de cercetare, concentrat pe efortul de a eviden ia faptul c marile a ez minte monahale, mai ales cele destinate s devin necropole princiare, aveau un rol esen ial în legitimarea puterii domne ti. Importan a acestor a ez minte a putut fi îns relevat tot pornind de la unele gesturi concrete, precum daniile i înt rirea unor sate, pentru care erau acordate i importante scutiri. Aceast gril de interpretare nu a implicat, a a cum era de a teptat, i reevaluarea dimensiunii economice a vie ii monahale, sub forma rediscut rii unor aspecte precum modul în care erau exploatate st pânirile funciare, semnifica iile unor beneficii juridice i importan a pe care o avea accesul la diverse resurse. O astfel de perspectiv poate avea îns un rol complementar, prin raportare la op iunile istoriografice deja evocate, dat fiind faptul c dezv luie modul concret în care ob tile î i culegeau roadele bunurilor funciare i diverse alte beneficii de care

* Cercetare finan at prin proiectul CNCISIS-UEFISCSU, nr. 64/2012, PN-II-ID-PCE-2012-4-0552.

¹ Una dintre contribu iile esen iale din acest punct de vedere este studiul lui Alexandru I. Gon a, *Domeniile feudale i privilegiile m n stirilor moldovene ti în timpul domniei lui tefan cel Mare*, în BOR, an. LXXV, 1957, republicat în vol. *Studii de istorie medieval*. Texte selectate i preg tite pentru tipar de Maria Magdalena Székely i tefan S. Gorovei. Cu un cuvânt introductiv de Ioan Capro u, Ia i, Editura „Dosoftei”, 1989. Având în vedere limitele orizontului documentar de la mijlocul secolului trecut, se poate spune c istoricul a realizat o reconstituire minu ioas a bunurilor mobile i imobile de care dispuneau marile m n stiri moldovene ti din veacul al XV-lea, precum i a drepturilor cu care au fost înzestrate de c tre domni. La nivel de inventar, contribu ia constituie i ast zi un util punct de plecare, îns modul în care erau administrate averile m n stire ti r mâne o tem care î i a teapt înc explorarea sistematic .

dispuneau. În felul acesta pot fi reconstituite, într-o manieră convingătoare, diverse aspecte ale vieții cotidiene din mediul monahal și se deschid noi piste de interpretare în ceea ce privește natura complexă a raporturilor dintre biserică și puterea princiară.

Este cunoscut faptul că importanța economică a unei așezări medievale era determinată de contextul politic al epocii, precum și prin raportare la factorii de mediu, astfel încât expunerea la acțiunile militare sau incidența unor dezastre ecologice au influențat cuantumul beneficiilor, dimensionând implicit însemnătatea simbolică a daniilor. Însă la valoarea propriu-zisă s-au adăugat de cele mai multe ori o serie de privilegii fiscale și juridice menite să sporească averea și prestigiul marilor mănăstiri moldovenești². În plus, mirenii răspundeau pentru abaterile de factură canonică în fața egumenilor, care soluționau aceste cauze cu ajutorul preoților de mir din satele mănăstirești³. Purtarea de grijă a unor așezări înzestrate cu asemenea scutiri sporea în dificultate direct proporțional cu depărtarea localităților respective de locul monahal. De asemenea, se poate presupune că provocările cioră trebuiau să le răspund obștile cugărești și se multiplicau și prin raportare la particularitățile de statut ale fiecărei stăpâniri, ceea ce implica folosirea unor categorii specifice de funcționari și relații diferențiate cu ierarhia ecleziastică sau puterea domnească.

Având în vedere toate aceste elemente, se impune o discuție privitoare la modul în care suveranii Moldovei din primele două veacuri de existență statală au căutat să confere locurilor unde doreau să-și petreacă somnul de veci un statut special, astfel încât să ureze poverile administrative ale obștilor și să sporească prestigiul așezărilor mintelor. În mod obișnuit, ziditorii erau principalii beneficiari ai obștilor, însă succesorii acestora au urmărit în mod constant să consolideze statutul pe care l-au dobândit locurile monahale prin grija ctitorilor.

Din informațiile documentare transpare preocuparea puterii politice de a încuraja buna administrare a moșiilor mănăstirești. Astfel se explică de ce locuitorii satelor menționate erau scutiți de toate dările și obligațiile în muncă față de domnie pentru o perioadă nelimitată⁴. De asemenea, domnii au concedat obștilor prerogativele juridice și beneficiile aferente, așa încât dregătorii de la înuturi nu mai puteau efectua anchete și soluționa litigiile, iar reprezentanții acestora erau opriți să perceapă taxe⁵. Pentru orice fel de fapt locuitorii urmau să fie judecați direct de egumeni, sau cu ajutorul trimișilor acestora, tot în uitorilor urmând să le revin

² Privilegiile nu însoseau automat daniile așa cum s-a crezut (Stelian Marinescu, *Competența și atribuțiile judiciare ale clericilor în secolele XIV-XVII*, în *BOR*, 88 (1970), p. 801), întrucât acordarea de scutiri a fost un proces gradual, care s-a derulat pe tot parcursul secolului al XV-lea.

³ Bogdan-Petru Maleon, *Clerul de mir din Moldova secolelor XIV-XVI*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2007, p. 90.

⁴ N. Grigora, *Imunitățile și privilegiile fiscale în Moldova (de la întemeierea statului până la mijlocul secolului al XVIII-lea)*, în *RdI*, 27 (1974), nr. 1, p. 75.

⁵ Despre acești reprezentanți ai egumenilor, vezi, D. Ciurea, *Organizarea administrativă a statului feudal Moldova (sec. XIV-XVIII)*, în *AIAl*, II (1965).

sumele corespunz toare⁶. Aceasta nu însemna c reprezentan ii m n stirilor judecau exclusiv dup dreptul bisericesc, cauzele civile intrând sub inciden a dreptului cutumiar⁷, chiar dac pentru unele abateri se ad uga i peniten a canonic⁸.

Relativ la distribuirea sarcinilor productive pe ogoarele m n stire ti, s-a afirmat în trecut c muncile agricole erau efectuate de c lug ri, întrucât ace tia „fiind mai buni gospodari, lucrau cu mai mult tragere de inim , neavând familii de hr nit ca ranii de pe celelalte mo ii boiere ti”⁹. O asemenea imagine neverosimil nu reclam un comentariu special, dar se poate presupune c locuitorii satelor, care erau scuti i de unele d ri în favoarea m n stirilor, reprezentau i principala for de munc în agricultur . Tot ace tia realizau i alte activit i în beneficiul a ez mintelor, precum cele legate de pescuit, c r u ie sau diverse construc ii¹⁰. Un document relevant privind obliga iile ranilor de a presta munci în folosul l ca elor monahale, care a fost analizat în trecut i de istoricul Alexandru I. Gon a¹¹, este cel emis la 17 aprilie 1475, din porunca lui tefan cel Mare, în folosul ob tii de c lug ri e de la Horodnic. Hrisovul îi scutea de dare i obliga ii în munc pe oamenii din satul Balosin u i, apar inând m n stirii, ace tia fiind totodat obliga i s „p zeasc <treaba> acestei m n stiri i s lucreze acestei m n stiri”, fiind luate totodat i m suri de precaue în situa ia c „vor pierde ceva de al acestei m n stiri sau dac nu vor munci ceea va fi treaba acestei m n stiri”¹². Având în vedere caracterul general al acestor dispozi ii, se poate presupune c prestarea lucr rilor agricole i alte activit i colaterale, inclusiv transportarea bunurilor spre locurile de depozitare sau c tre debu eele comerciale, reprezentau obliga ii fire ti ale locuitorilor din satele m n stire ti. Tocmai aceasta este explica ia rarit ii unor astfel de dispozi ii, iar situa ia evocat se explic prin faptul c m n stirea Horodnic era un l ca monahal de importan relativ redus pe harta monahismului moldovenesc. O alt for de munc semnificativ o reprezentau robii, în special igani, ceea ce explic faptul c marile m n stiri din Moldova au

⁶ DRH, A, Moldova, vol. I, p. 393, nr. 277; p. 394-395, nr. 278. În prima jum tate a secolului al XV-lea, cei care înf ptuiau actul de justie i colectau taxele aferente în numele egumenilor erau desemna i prin termenul generic de „dreg tori” i îndeplineau probabil atribu iile ureadnicilor domne ti (D. Ciurea, *op. cit.*, p. 211-213, vezi i Bogdan-Petru Maleon, *Veniturile mitropoliei i episcopiilor moldovene ti în vremea lui tefan cel Mare. Provenien i modalit i de colectare*, în AP, III (2007), 2, p. 53).

⁷ Gh. Cron , *op. cit.*, p. 270.

⁸ Valentin Al. Georgescu, *Organizarea judec toresc în ara Româneasc i Moldova (jum tatea secolului al XIV-lea – sfâr itul secolului al XV-lea)*, în SMIM, XIII (1995), p. 165.

⁹ N. Grigora , *Primele m n stiri i biserici moldovene ti (Ctitorii i propriet i boiere ti)*, în SCI, XX (1947), p. 123.

¹⁰ Scutirea unor oameni m n stire ti de obliga iile în munc pentru cet i, poate sugera faptul ca ace tia prestau asemenea activit i la incintele m n stire ti (DRH, A, Moldova, vol. I, p. 394, nr. 278).

¹¹ Alexandru I. Gon a, *Considera ii asupra categoriilor de rani în Moldova veacului al XV-lea*, în vol. *Studii de istorie medieval* , p. 66.

¹² DRH, A, Moldova, vol. II, p. 302, nr. 200.

primit un număr impresionant de s lăe pân la sfârșitul secolului al XV-lea¹³. Cei care făceau parte din această categorie servilă aveau un anumit rol în cultivarea pământului, însă erau utilizați mai ales pentru creșterea animalelor, în transportarea mărfurilor sau fierrie, așa cum dovedesc mențiunile ulterioare. Alte venituri proveneau din desfășurarea unor activități meșteugărești în cadrul satelor, așa cum dovedesc atestările documentare ale unor cojocari, fierari și alte categorii de meșteri, dintre care se poate presupune că cei mai mulți se îndeletniceau cu prelucrarea lemnului¹⁴. Se poate conchide că în funcție de situarea geografică a diverselor localități, mențiunile au primit diverse scutiri pentru oamenii din cadrul acestora, astfel încât obștile puteau converti o parte a acestor privilegii în diverse alte activități.

Pornind de la modul în care s-au constituit marile stăpâniri funciare menționate în intervalul cuprins între sfârșitul secolului al XIV-lea și finalul celui de-al XV-lea, se poate vorbi despre respectarea unei tipologii, cu puternice semnificații din perspectiva ideologiei puterii. Astfel, domniile au constituit satele într-un spațiu geografic cât mai compact, situat în apropierea locurilor, așa cum încât egumenii și-i poartă exercita prerogative ecleziastice, fiscale și juridice. Spre exemplu, cele mai multe dintre stăpânirile Neamului se aflau într-o zonă delimitată de râurile Neam și Toplița, fiind concentrate spre confluența celor două cursuri de apă cu Moldova, iar așezările pe care le deinea menștrirea Bistrița erau comasate pe valea apei cu același nume. În ceea ce privește satele menștririi Probota, trebuie remarcat faptul că cele mai importante dintre acestea se aflau între cursurile Moldovei și Siretului mijlociu, adică în imediată apropiere a locului¹⁵. Alte două zone în care, nu întâmplător, locurile amintite deinea diverse stăpâniri se aflau de-a lungul cursurilor de apă ale Prutului și Nistrului, unde obștile aveau acces la resurse piscicole, apicole și obștile aveau diverse venituri din comerțul de tranzit.

Ștefan cel Mare, la rândul său, a dorit să constituie pentru ctitoria sa de la Putna un teritoriu compact, care să asigure obștile veniturile necesare unui trai prosper¹⁶. Această dispunere a stăpânirilor monahale deschidea posibilitatea constituirii unor spații în care așezămintele deinea un control aproape exclusiv din punct de vedere fiscal și juridic, atât în ceea ce îi privește pe laici, cât și pe clerici. Având în vedere aceste constatări, se poate spune că maniera de constituire a stăpânirilor menționate reprezintă o expresie a modului în care domnia a constituit să gestioneze relația cu cei care legitimau puterea și asigurau intercesiunea. Așa cum s-a văzut, la valoarea propriu-zisă a bunurilor funciare se adăugau o serie de privilegii fiscale și juridice menite să sporească averea și prestigiul marilor menștriri moldovenești.

¹³ Alexandru I. Gonga, *Cercetări cu privire la robia țiganilor din Moldova în veacurile XV-XVI*, în Idem, *Studii de istorie medievală*, p. 105-109.

¹⁴ DRH, A, Moldova, vol. II, p. 39, nr. 28.

¹⁵ Tereza Sinigalia, Voica Maria Pușcașu, *Mănăstirea Probota*, București, Editura Meridiane, 2000, p. 11.

¹⁶ Despre acestea, vezi și Bogdan-Petru Maleon, *Preoții de mir și marile așezăminte monahale moldovenești din secolul al XV-lea. Studii de caz: Mănăstirea Putna*, în AP, III (2007), 1, p. 20-38.

Monahii nu erau doar beneficiarii pasivi ai unor st pâniri, întrucât ace tia au dovedit capacitatea de a veghea la constituirea unor a ez ri i puteau organiza diverse activit i economice. Spre exemplu, atragerea de coloni ti se f cea gra ie acord rii unor privilegii¹⁷, cei care urmau s se statorniceasc în localit ile respective primind diverse scutiri fiscale i privilegii juridice. Despre capacitatea de organizare a c lug rilor vorbe te un act din 10 mai 1439, emis la Vaslui, din porunca lui tefan al II-lea, prin care Sfântul Nicolae din Poiana Siretului primea „o prisac la Botne”, numit Visoca, unde s - i „a eze albinele” i s aduc oameni din alte sate ale m n stirii de la care aceasta s perceap desetina¹⁸. La 18 august 1438 Ilia i tefan au d ruit m n stirii din Poiana Siretului un loc pustiu lâng pricurile de la Hârl u, „ca s - i întemeize sat” i moar , ar tându-i hotarul¹⁹. Noua a ezare poate fi identificat cu satul „unde este Mih il Ro ca”, întrucât la 29 noiembrie 1443 ob tea primea în t rire pentru o st pânire „pe Bahlui, sub Hârl u, unde este Mihailo i cu moar ”²⁰. De aici rezult c rug torii pu i sub protec ia Sfântului Nicolae au reu it într-un timp destul de scurt s întemeieze o a ezare, concomitent cu ridicarea unei mori pe apa Bahluiului. În acest caz, cei care urmau s se a eze în satul m n stiresc fiind scuti i de straj i desetina din albine, iar globnicilor i prip ari li se interzicea s - i tulbure, dispunându-se totodat „s nu care podvoad de vin niciodat , în veci”, iar „panii de la Hârl u s nu aib nici o treab cu acest sat”²¹. Dup revenirea pe tronul Moldovei²², Alexandru al II-lea i-a în t rit i-a d ruit m n stirii închinat Sfântului Nicolae, la 26 ianuarie 1453, prisaca lui Bozea, din brani tea domneasc de la Bohotin, poiana lui Ureacle, o moar la Topli a, un hotar de-a lungul Neam ului Mare i un loc pustiu pe pâraul Iezerului, pentru a- i întemeia sat, iaz i v ratec, dou locuri, unul pe Bahlui i altul pe Teli a, pentru a- i întemeia mori²³. i celelalte mari l ca e de cult moldovene ti au fost angrenate de-a lungul secolului al XV-lea în procesul de întemeiere a unor noi a ez ri. Astfel, la 4 octombrie 1440 voievozii Ilie i tefan îi d ruiau m n stirii Bistri a „o pustie, pe Su i a, la fântâna lui Spravin, ca s întemeieze un sat”²⁴. Valoarea acestor scutiri i privilegii era considerabil i oferea m n stirilor resurse variate, întrucât unele contribu ii i amenzi erau achitate în natur , îns unele se pl teau în bani, ceea ce deschidea ob tilor posibilitatea de a participa la schimburile comerciale²⁵.

¹⁷ N. Grigora , *Imunit ile i privilegiile fiscale în Moldova*, p. 73.

¹⁸ DRH, A, Moldova, vol. I, p. 275, nr. 195.

¹⁹ *Ibidem*, p. 265, nr. 187.

²⁰ *Ibidem*, p. 346, nr. 243.

²¹ *Ibidem*, p. 265-266, nr. 187.

²² Constantin Rezachevici, *Cronologia critic a domnilor din ara Româneasc i Moldova (a. 1324-1881) I. Secolele XIV-XVI*, Bucure ti, Editura Academiei, 2001, p. 526-527.

²³ DRH, A, Moldova, vol. II, p. 35, nr. 26.

²⁴ *Ibidem*, vol. I, p. 295, nr. 209.

²⁵ Virgil Pântea, *Impozite, taxe i amenzi moldovene ti pân la 1504*, în *CI, X-XII (1934-1936)*, 2, p. 216-224, i *ibidem*, XIII-XVI (1940), 1-2, p. 133-167.

Pe lângă sursele de venit care erau acordate în mod obișnuit marilor mînăstiri, constând în sumele provenite din taxe și vinuri, principii Moldovei le-au deschis accesul la diverse resurse considerate esențiale pentru organizarea vieții liturgice. Din acest punct de vedere trebuie interpretat faptul că cele mai importante lăcașuri au primit încă de la începutul secolului al XV-lea diverse stăpîniri de-a lungul cursurilor de apă, unde cîmpurile puteau amenaja iezere și construi mori. Spre exemplu, la 7 noiembrie 1409 Alexandru cel Bun dăruia mînăstirii Neamț iezarul Luciu de la Prut²⁶, iar la 18 aprilie 1409 lăcașul de la Probota primea bîlile de la gura omuzului. În acest din urmă caz, domnul fixa interdicția ca „nimeni să nu ceteze să pescuiască pînă la hotarul care este la Hetce”²⁷, ceea ce echivala cu instituirea unui monopol asupra resurselor piscicole de la vărsarea râului în Siret și pînă la satul Heci.

Un spațiu deosebit de important pentru pescuit îl constituia valea Prutului, care reprezenta o zonă de relief jos, propice constituirii unor acumulări de apă. În acest context, trebuie spus că peisajul amintit oferea o imagine inedită în Evul Mediu, întrucît revărsările periodice ale râului²⁸ au modelat un relief neregulat, în cadrul căruia alternau terenurile cultivate cu luncile inundabile, bîlile și mlaștinile²⁹. Foarte bogate în resurse piscicole erau și iazurile constituite în mod natural sau cu ajutorul zăgazurilor, așa cum era cazul cu cele de pe Baieu, afluent al Prutului, unde astfel de amenajări sunt semnalate încă din prima jumătate a secolului al XV-lea³⁰. Multe dintre bîlile din zona Prutului și a afluenților acestuia au fost dăruite de către domnii Moldovei mînăstirilor și centrelor eclesiastice, înșă altele au rămas în stăpînire princiară și boierească. Documentele din secolele XVII-XVIII amintesc de pescari „domnești”, „mînăstirești”, ai episcopilor și mitropoliilor, precum și de pescari „boierești”, care se bucurau de o situație specială, întrucît în schimbul unor scutiri de dări ei trebuiau să aprovizioneze cu pește proaspăt și sărat curtea domnească, instanțele eclesiastice și familiile boierești de care aparțineau³¹. Pescuitul se realiza cu unelte tradiționale precum năvoade, voloace, mreje sau cotețe, cunoscute sub denumirea generică de „măstiri”³². În veacul al XV-lea mînăstirile Neamț și Probota de înău săte pe Prut, a căror valoare economică deosebită era dată de faptul că furnizau pește și stuf provenind din diverse bîlăi. În ceea ce privește regimul de exploatare a acestora, mărturiile documentare arată preocuparea domniei de a asigura obștilor un regim de monopol. Plasarea de-a lungul unei importante artere de comunicații,

²⁶ DRH, A, Moldova, vol. I, p. 38, nr. 26.

²⁷ *Ibidem*, p. 37, nr. 25.

²⁸ Paul Cernovodeanu, Paul Binder, *Cavalerii Apocalipsului. Calamitățile naturale din trecutul României (pînă la 1800)*, București, Editura „Silex”, 1993, p. 92.

²⁹ Prutul a reprezentat, după Dunăre, al doilea curs de apă în ceea ce privește rețeaua de bîlăi (Constantin C. Giurescu, *Istoria pescuitului și a pisciculturii în România. Din cele mai vechi timpuri pînă la instituirea legii pescuitului (1896)*, vol. I, București, Editura Academiei, 1964, p. 76-79).

³⁰ *Ibidem*, p. 177.

³¹ *Ibidem*, p. 223.

³² *Ibidem*, p. 146-147.

care urma valea râului, a adus i dezavantaje, întrucât pe m sur ce diverse armate au urmat acest traseu în veacul al XVI-lea a ez rile s-au depopulat, astfel încât la începutul secolului urm tor Ciuline tii nu mai erau decât o seli te pentru care Ieremia Movil a dat o scutire menit s u ureze repopularea³³.

Importan a de inerii unor sate în apropierea cursurilor de ap nu consta doar în accesul la resursele piscicole, dat fiind i posibilitatea de a construi mori, ceea ce l-a determinat pe N. Grigora s afirme c în Evul Mediu moldovenesc „nu se putea o m n stare f r moar ”³⁴. Astfel, în prima jum tate a secolului al XV-lea marilor a ez minte monahale moldovene ti le-a fost acordat dreptul de a i întemeia mori³⁵ sau au primit a ez ri pe cuprinsul c rora existau asemenea construc ii³⁶.

Preocuparea domnilor moldoveni pentru a asigura produsele necesare traiului cotidian i vie ii liturgice, între care pâinea, vinul, ceara, mierea i pe tele jucau rolul cel mai important, transpare din numeroase documente emise pe parcursul secolului al XV-lea. Emblematic pentru grija lui Alexandru cel Bun fa de m n stirea Bistri a este un document din 6 ianuarie 1411, prin care îi d ruia anual „de la curtea noastr ” câte zece bu i de vin, zece coloade de grâu, nou postavuri de Cehia i câte un postav i jum tate de stof cenu ie pentru egumen³⁷. La aceasta s-au ad ugat „pietrele de cear din târgul Bac u”³⁸. Acela i domn a dat m n stirii Neam , la 1 septembrie 1429, un obroc anual de dou sprezece bu i de vin din desetina Neam ului, pentru ca fra ii s fac liturghii pentru s n tatea i pentru mântuirea suveranului i a so iei sale, urmând s primeasc „la trapez câte o cup din acest vin”³⁹. La rândul s u, tefan al II-lea a ad ugat, la 25 noiembrie 1440, un obroc anual constând în dou m ji de pe te i dou b rbân e de icre⁴⁰, pentru ca înt rirea din 19 februarie 1446 s precizeze c pe tele constituie dania domnului, iar „de la cneaghina noastr ” c lug rii vor primi „trei cântare de icre negre”, toate acestea urmând s fie predate trimi ilor m n stirii de c tre pârc labul Chiliei⁴¹. i „vechea” m n stare Moldovi a a primit de la Alexandru cel Bun⁴², la 31 octombrie 1402, mori în Baia i sladni ⁴³, iar dup ce a devenit ctitorie domneasc , prin grija aceluia i domn⁴⁴, fiii s i Ilie i tefan al II-lea, i-au d ruit, la 12 martie 1439, zece bu i de vin⁴⁵, confirmate prin mai multe documente⁴⁶ i apoi

³³ DIR, A, Moldova, XVII, vol. I (1601-1605), 1952, p. 248, nr. 332.

³⁴ N. Grigora , *Primele m n stiri i biserici moldovene ti*, p. 125.

³⁵ DRH, A, Moldova, vol. I, p. 346, nr. 243; *ibidem*, vol. II, p. 10, nr. 8.

³⁶ *Ibidem*, vol. I, p. 150, nr. 101; p. 374, nr. 264.

³⁷ *Ibidem*, p. 42, nr. 29.

³⁸ *Ibidem*, vol. II, p. 95, nr. 65.

³⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 140, nr. 93; p. 148, nr. 100.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 298, nr. 212.

⁴¹ *Ibidem*, p. 372, nr. 262.

⁴² tefan S. Gorovei, *Despre începuturile M n stirii Moldovi a*, în AP, VI (2010), 2, p. 31.

⁴³ DRH, A, Moldova, vol. I, p. 23, nr. 16.

⁴⁴ tefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 33.

⁴⁵ DRH, A, Moldova, vol. I, p. 271-272, nr. 192.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 386, nr. 272; vol. II, p. 15, nr. 14.

sporite la dou sprezece⁴⁷. R mas singur pe tron, tefan al II-lea a ad ugat la 21 septembrie 1442 câte dou care de pe te în fiecare an, cu prilejul s rb toririi hramului⁴⁸, iar dintr-o înt rire de la tefan cel Mare afl m c înainta ul s u omonim îi cedase i toat ceara de la cârciumile din Baia⁴⁹. Spre m n stirea Probota i-a îndreptat aten ia i Alexandru al II-lea⁵⁰, care la 27 iunie 1449 i-a înt rit obrocul anual acordat acesteia de c tre tat l s u, Ilia , pentru sufletul s u, constând în ceara care se va strânge din cârciumile de la Târgul Frumos i apte bu i de vin din desetina domneasc ⁵¹. Dup revenirea pe tronul Moldovei⁵², la 26 ianuarie 1453, i-a înt rit m n stirii închinat Sfântului Nicolae aceste bunuri, la care s-au ad ugat dou sprezece coloade de mal i patru coloade de grâu de la morile târgove ilor din Baia. Preocupat de respectarea tradi iei, la 9 iulie 1466, tefan cel Mare ar ta c dup ce „ne-am sf tuit” cu mitropolitul i cu episcopul de Roman, a dat un act în beneficiul ob tii aflat sub protec ia Sfântului Nicolae, spre mântuirea sufletului bunicului s u Alexandru cel Bun, a p rin ilor, pentru sufletul i s n tatea întregii familii domne ti, dar i spre „mântuirea tuturor sfântr posa ilor no tri înainta i”⁵³. Din grij pentru bun starea m n stirii i-a înt rit vechiul obroc anual, pe care l-a sporit la zece bu i de vin, ad ugând o maj de morun i una de crap, apoi a confirmat desetina de miere din satele de la Botne, iezorul i gârlele de la gura Bâcului, unde c lug rii vor putea s î i fac dou setci pe Nistru⁵⁴. Acest privilegiu poate fi pus în leg tur cu dou acte ctitorice ti care s-au petrecut aproape simultan, respectiv reconstruc ia Probotei i fondarea noii necropole de la Putna, a c rei piatr de temelie a fost a ezat , nu întâmpl tor, pe 10 iulie acela i an, la doar o zi dup actul pios înf ptuit în beneficiul l ca ului din Poiana Siretului⁵⁵. Astfel, gestul de milostenie princiar reprezint , în acela i timp, un omagiu adus trecutului i o justificare simbolic pentru începerea noii zidiri, întrucât „cele dou ini iative ctitorice ti se sus in i se substan iaz reciproc”⁵⁶. Comparativ cu marile m n stiri, cea de la Humor avea parte doar de cinci bu i de vin, dup cum rezult dintr-o înt rire din 30 septembrie 1459⁵⁷. Pentru ctitoria sa de la Putna, tefan cel Mare a dat, la 3 septembrie 1473, „morile noastre proprii, din târgul Siret, care sunt pe Siret” i câte dou sprezece bu i de vin anual⁵⁸, la care a ad ugat „toate pietrele de cear de la târgul nostru Siret, i ase vo tinari tot de la târgul Siret”⁵⁹. Toate

⁴⁷ *Ibidem*, p. 30, nr. 24.

⁴⁸ *Ibidem*, vol. I, p. 314, nr. 223.

⁴⁹ *Ibidem*, vol. II, p. 109, nr. 75.

⁵⁰ tefan S. Gorovei, *Mu atinii*, Chi in u, Editura Columna, 1991, p. 51-53.

⁵¹ *DRH*, A, Moldova, vol. II, p. 2, nr. 2.

⁵² Constantin Rezachevici, *op. cit.*, p. 526-527.

⁵³ *DRH*, A, Moldova, vol. II, p. 197, nr. 138.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ tefan S. Gorovei, Maria Magdalena Székely, *Princeps omni laude maior. O istorie a lui tefan cel Mare*, Sfânta M n stire Putna, 2005, p. 58.

⁵⁶ Voica Maria Pu ca u, *Paralelisme neîntâmpl toare*, în *AP*, III (2007), 1, p. 10.

⁵⁷ *DRH*, A, Moldova, vol. II, p. 123-124, nr. 86.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 288, nr. 192.

⁵⁹ *Ibidem*, vol. III, p. 63, nr. 36; p. 509, nr. 285.

aceste informa ii documentare au fost evaluate pân acum doar din perspectiv cantitativ , f r a fi discutat i importan a acestor danii, precum i metodele concrete prin care ob tile intrau în posesia bunurilor respective. Din acest punct de vedere trebuie spus c toate aceste beneficii erau esen iale pentru buna desf urare a vie ii monahale, iar ob tile dispuneau de pârgghiile prin care puteau dobândi resursele atribuite de domnie, dup cum o dovede te men ionarea unor „trimi i”, precum cei ai m n stirii Neam , care urmau s preia pe tele i icrele de la pârc labul cet ii Chilia⁶⁰.

Accesul la toate resursele de hran pe care i le puteau procura ob tile din cadrul st pânilor acestora sau pe calea comer ului intern era reglementat tot de puterea princiar , care veghea ca ob tile s nu pl teasc taxele de tranzit. Marile m n stiri moldovene ti se bucurau de asemenea facilit i înc din timpul domniei lui Alexandru cel Bun, astfel încât Neam ul putea s trimit carele pentru a aduce pe te, miere sau alte produse de pe Nistru, unde avea iezere i prisac , pentru care domnul a dispus „s nu li se ia nic ieri vam în ara noastr , nici într-un loc, nici la vad s nu li se ia nimic, sub marea noastr pedeaps ”⁶¹. i m n stirea Moldovi a a primit mai multe înt riri pentru carele pe care aceasta le trimitea prin târguri, sate, b li, iezere i ocne de sare i dup ce înc rca mierea, produsele puteau trece pe oriunde f r s pl teasc vam , la fel i pentru a aduce miere de la pris cile sale⁶². La 27 septembrie 1445 tefan al II-lea acorda m n stirii Humor scutire de vam pentru dou care pe care aceasta le va trimite dup pe te spre Dun re, la iezere i b li, pe Nistru sau oriunde în alt parte⁶³, privilegiu pentru care c lug rii au ob inut înt rire de la Petru Aron, pe 5 octombrie 1454⁶⁴. Câ iva ani mai târziu, pe data de 5 octombrie 1448, Petru al III-lea a emis dou acte din cadrul m n stirii Probota, unul dintre acestea privind scutirea locuitorilor din unele sate aflate în stânga Prutului de toate d rile i slujbele domne ti, hot rând ca orice venituri ale mo iilor respective, precum i dreptul de judecat s apar in m n stirii⁶⁵. Documentul invocat prezint unele particularit i, precum scutirea de la prestarea unor activit i în comer ul de tranzit spre Cetatea Alb ⁶⁶, care era la jum tatea secolului al XV-lea principalul debu eu comercial al Moldovei⁶⁷, spre acesta pornind, potrivit expresiei documentare, „marfa domniei mele, sau care, fie ale domniei mele, fie boiere ti”⁶⁸. Privilegiul din 5 octombrie 1448 prevedea i înlesniri de factur economic referitoare la modul în care ob tea m n stirii Probota urma s preia cele mai importante bunuri, astfel încât atunci „când va veni mierea i grâul [...] la vadul de la u ora, c r u ii lor s le transporte f r nici un

⁶⁰ *Ibidem*, vol. I, p. 372, nr. 262.

⁶¹ *Ibidem*, p. 138, nr. 92.

⁶² *Ibidem*, vol. II, p. 52-53, nr. 37; p. 58, nr. 41.

⁶³ *Ibidem*, vol. I, p. 366, nr. 258.

⁶⁴ *Ibidem*, vol. II, p. 60, nr. 42.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 394-395, nr. 278.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei i Cet ii-Albe*, Bucure ti, 1899, p. 104-106.

⁶⁸ *DRH*, A, Moldova, vol. I, p. 394, nr. 278.

amestec i nici vam , nici brodin s nu le ia”⁶⁹. La rândul s u, tefan cel Mare a acordat Putnei dreptul ca din prim var pân în toamn s poat trimite câte trei care mari pentru a aduce pe te, urmând s nu pl teasc nic ieri vam ⁷⁰. Unele dintre bunurile rezultate din economia monahal , precum pe tele i vinul, erau produse în cantit i care dep eau cu mult necesit ile vie ii de ob te, astfel încât erau destinate schimburilor comerciale, care se efectuau prin intermediari sau direct de c tre reprezentan ii egumenilor. Într-o perioad ulterioar m n stirile vor deschide dughene i cârciumi în târgurile i satele Moldovei⁷¹, îns pentru perioada analizat aici lipsesc astfel de informa ii.

Tradi ia confirm rii unor privilegii economice a fost mereu p strat pe parcursul secolului al XV-lea, întrucât doar pe acest temei puteau fi acordate beneficii noilor zidiri. Spre exemplu, Alexandru cel Bun a cedat Bistri ei v mile de la Bârlad⁷², Bac u⁷³ i Tazl u⁷⁴, pe care nepotul s u le-a înt rit⁷⁵, pentru ca apoi Putna s primeasc veniturile furnizate de „vama cea mic de pe Suceava”, care se percepea la Jicov⁷⁶. Dintre to i suveranii moldoveni din perioada analizat , tefan cel Mare a dispus în cea mai mare m sur acordarea de înlesniri pentru îndestularea ob tilor prin deschiderea tuturor surselor de bun stare ale rii. Aceast preocupare transpare dintr-un act emis la 15 august 1471, pe când domnul se afla la Putna, prin care a acordat m n stirii Pobrata scutire de vam pentru m rfurile tranzitate pe la u ora⁷⁷. Exceptarea de la plata taxelor pentru trecerea prin acest vad data, a a cum s-a v zut, din 5 octombrie 1448 i se referea explicit la grâul i mierea care urmau s -i fie furnizate ob tii din satele pe care le avea în stânga Prutului⁷⁸. Dup mai bine de dou decenii, comunitatea monahal aflat sub patronajul Sfântului Nicolae i-a diversificat activit ile economice, astfel încât documentul emis din porunca lui tefan cel Mare relev faptul c egumenul trimitea adesea la Chilia slugi m n stire ti sau fra i pentru a vinde grânele i mierea din satele l ca ului, acestea reprezentând de altfel m rfurile livrate în mod tradi ional de moldovenii comer ului pontic⁷⁹. În acest schimb au fost angrenate i alte produse de provenien local , precum diverse tipuri de cherestea sau

⁶⁹ *Ibidem*, p. 394-395.

⁷⁰ *Ibidem*, vol. III, p. 153, nr. 78; p. 509, nr. 285

⁷¹ Arcadie M. Bodale, *Câteva considera ii privitoare la comer ul i pre urile din satele rii Moldovei în secolele XV-XVIII*, în vol. *Retrospec ii medievale. In honorem Professoris Ioan Capro u, ediderunt Victor Spinei, Lauren iu R dvan, Arcadie M. Bodale, Ia i, Editura Universit ii „Alexandru Ioan Cuza”, 2014, p. 77.*

⁷² *DRH*, A, Moldova, vol. I, p. 75, nr. 51.

⁷³ *Ibidem*, p. 284, nr. 200.

⁷⁴ *Ibidem*, vol. II, p. 95, nr. 65.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 134, nr. 93.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 338, nr. 221; vol. III, p. 63, nr. 36; p. 509, nr. 285.

⁷⁷ *Ibidem*, vol. II, p. 258, nr. 174.

⁷⁸ *Ibidem*, vol. I, p. 394-395, nr. 278.

⁷⁹ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 47-49.

animale⁸⁰, între care predominau oile, tot mai solicitate în epoca otoman⁸¹. Alte produse specifice pe care le puneau în circula ie m n stirile erau pieile i bl nurile, la care se putea ad uga ocazional vinul, de i acesta r spunea mai ales cererii interne⁸².

Dup cucerirea Chiliei, în ianuarie 1465⁸³, Moldova a redobândit, pe lâng statutul de putere pontic⁸⁴, i accesul nemijlocit la o important pia . Spre acest centru comercial puteau s se îndrepte i oamenii care la 13 martie 1466 erau scuti i de d ri i obliga ii în munc pentru a se a eza în satul Negoe ti aflat sub ascultarea mitropolitului de Roman. De i se limiteaz la un exemplu punctual, actul pare s sugereze care era politica domniei de stimulare a schimburilor, prin faptul c enumer m rfurile care puteau fi cump rate sau vândute în diverse locuri, inclusiv la Chilia, prev zând i scutirile de taxe pentru aceste tranzac ii⁸⁵. Astfel, textul red diversitatea impresionant a produselor tranzac ionate, între care se g seau materiale textile, precum postavul i pâanza, bl nurile de jder sau hermin , produse din fier, lemn i plut , destinate mai ales uzului domestic, la care se ad ugau m rfuri alimentare, între care cea mai important era mierea, f r a fi omise animalele, precum boii, vitele (ialovi e), berbecii i cabalinele⁸⁶. Deschiderea comer ului spre bazinul pontic a angrenat toate marile m n stiri moldovene ti (Neam⁸⁷ i Vorone⁸⁸), interesate în primul rând s î i procure pe te de la Chilia i Cetatea Alb din diverse b l i sau de pe malurile Nistrului. De asemenea, egumenii î i trimiteau reprezentan ii pentru a cump ra acele specii care se g seau în apele Dun rii, ale M rii Negre sau proveneau de pe pie ele Orientului Apropiat. Tot de la mare dep rtare erau aduse diverse bunuri pentru nevoile cotidiene precum mirodenii, dintre care piperul de inea ponderea cea mai important , la care se ad ugau diverse soiuri de fructe conservate prin uscare⁸⁹. Nu trebuie uitate nici produsele proprii vie ii liturgice, precum t mâia i smirna, care puteau fi ob inute doar pe calea comer ului transcontinental. Mai trebuie ad ugate i produsele textile

⁸⁰ Victor Spinei, *Comer ul i geneza ora elor din sud-estul Moldovei (secolele XIII-XIV)*, în idem, *Universa Valachica. Români în contextul politic interna ional de la începutul mileniului al II-lea*, Chi in u, Cartdidact, 2006, p. 721.

⁸¹ Gheorghe I. Br tianu, *Studii asupra aprovizion rii Constantinopolului i monopolul grâului în epoca bizantin i otoman*, în idem, *Studii bizantine de istorie economic i social*, traducere i prefa de Alexandru-Florin Platon, edi ie, note i comentarii de Ion Todera cu i Alexandru-Florin Platon, Ia i, Polirom, 2003, p. 153-154.

⁸² Arcadie M. Bodale, *op. cit.*, p. 73-74, n. 21.

⁸³ tefan S. Gorovei, Maria Magdalena Székely, *op. cit.*, p. 52.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 54.

⁸⁵ DRH, A, Moldova, vol. II, p. 190-191, nr. 134.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 244, nr. 164.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 267, nr. 181.

⁸⁹ Victor Spinei, *op. cit.*, p. 721.

necesare ve mintelor monahale, în special cele de calitate, de i acestea puteau fi procurate i din Transilvania⁹⁰.

Potrivit analizei cantitative care a stat la baza acestui studiu, se pare c toate marile m n stiri moldovene ti erau angrenate pe parcursul secolelor XIV-XVI într-un circuit economic de amploare, care presupunea valorificarea produc iei agricole i achizi ionarea unor bunuri diverse. Aceast constatare emendeaz concluzia lui Alexandru I. Gon a, potrivit c reia unele a ez minte aveau parte de un regim preferen ial, precum Pobrata, care „se pare c avea în plus fa de Neam dreptul de a face comer cu grâne, miere de albine i pe te, scutit fiind de plata v mii”⁹¹. Afirmatia se bazeaz pe preciz rile scutirii domne ti din 5 octombrie 1448, potrivit c reia m n stirea Probota urma „s nu pl teasc vam la u ora”⁹². Actul respectiv se refer la o situa ie particular , care trebuie corelat cu structura st pânilor l ca ului închinat Sfântului Nicolae, întrucât reprezentan ii ob tii trebuiau s transporte diverse m rfuri care proveneau din stânga Prutului. În sprijinul acestei interpret ri poate fi invocat documentul din 1 aprilie 1470, prin care tefan cel Mare acorda egumenului de la Neam dreptul de a- i trimite reprezentan ii dup pe te la Chilia, Cetatea Alb sau la Nistru, carele urmând „s umble peste tot slobode i în bun voie..., iar vam s nu pl teasc nic ieri..., fie c vor avea ceva de vândut ori de cump rat”⁹³.

Pe m sur ce suveranii Moldovei din secolele XIV-XV au d ruit m n stirilor diverse bunuri, ace tia s-au ar tat preocupa i s coreleze anvergura gesturilor cu importan a l ca elor în arhitectura simbolic a puterii, îns nu au pierdut din vedere nici quantumul resurselor necesare traiului i buneii desf ur ri a vie ii liturgice. Astfel, m n stirile dispuneau de resurse însemnate, constând în mori, b l i, vii, cereale, cear , pe te, mal i miere, la care se ad uga scutirea de taxe vamale pentru produsele pe care le aduceau din diverse sate sau luau calea comer ului. În aceste intense activit i de schimb erau angrenate mai ales marile a ez minte de la Neam , Bistri a, Probota i ulterior Putna, toate ctitorii domne ti i gropni e ale familiei princiare, dar nici ob tile de la Moldovi a, Vorone sau Humor nu au stat departe de marile circuite comerciale⁹⁴.

Abordarea pe care o propunem aici nu aduce elemente de noutate sub raport factologic, îns developeaz un segment al vie ii monahale pe care istoricii l-au abordat pân acum doar tangen ial. Principalele beneficii ale unei astfel de cercet ri constau în faptul c produc o reorientare a aten iei asupra modului în care se desf urau activit ile cotidiene ale unei mari ob ti monahale. De fapt, dincolo de st pânilor i privilegiile pe care istoricii le-au analizat, via a de ob te era mult

⁹⁰ Alexandru I. Gon a, *Leg turile economice dintre Moldova i Transilvania în secolele XIII-XVII*, edi ie, prefa , bibliografie i indice de I. Capro u, Bucure ti, Editura tiin ific i Enciclopedic , 1989, p. 57-58, 62.

⁹¹ Idem, *Domeniile feudale i privilegiile m n stirilor moldovene ti în timpul domniei lui tefan cel Mare*, p. 40.

⁹² DRH, A, Moldova, vol. II, p. 258, nr. 174.

⁹³ *Ibidem*, p. 244, nr. 164.

⁹⁴ *Ibidem*, vol. III, p. 63, nr. 36.

mai complex , astfel încât presupunea organizarea producției și a schimbului. Potrivit imaginii idilice pe care a colportat-o istoriografia mai veche, „m n stirile erau modele de gospodărie, iar satele a ezate sub controlul lor aduceau mai mari venituri decât satele obi nuite”⁹⁵, iar „c lugi rii erau cei mai buni gospodari pe care îi avea ara”⁹⁶. Aceste afirmații generale pot g si un temei în analiza propus aici, îns în lipsa unor dovezi concrete, care s permit o estimare, r mân simple aprecieri subiective. Dacă pe parcursul secolelor XIV-XV, cei care înf ptuiau actul de justi ie i colectau taxele aferente în numele egumenilor erau desemna i prin termenul generic de „dreg tori” i îndeplineau probabil atribu iile ureadnicilor domne ti, tot astfel m n stirile dispuneau de un personal specializat pentru realizarea diverselor schimburi de m rfuri. Astfel, activit ile comerciale analizate pot fi privite i dintr-o perspectivă mai amplă , întrucât dezvoltăz modul în care a func ionat economia moldovenească pân la sfâr itul deceniului nou al veacului al XV-lea i anună prefacerile prin care a trecut în veacul urm tor.

A less explored dimension of Moldavian monastic life in the Middle Ages: production and exchange of goods

Abstract

In Romanian historiography, the issue of monasteries estates has been analyzed quantitatively. The same perspective has been also used by works on legal and fiscal privileges that were given to various cult places along time. Most of these contributions revealed, in a static and descriptive manner, the progressive accumulation of goods and privileges by Moldavian monasteries. In recent decades another direction of research appeared, focused on the effort to highlight that great monasteries, particularly those destined to become princely necropolises, had a key role in legitimizing the princely power.

The approach we propose here aims to reveal concretely how rural communities gathered their harvest from monastic estates and what other benefits they had. Thus various aspects of daily life in a monastic environment can be reconstructed, opening new directions for analyzing the complex nature of the relationship between church and princely power. The main benefits of such a research reside in the fact that they produce a refocusing of attention on how daily activities of a large monastic community were performed. In fact, besides the estates and privileges analyzed by historians, the community life was more complex, and it implied thorough organization of production and trade.

Keywords: monasteries; princely power; agricultural production; trade.

⁹⁵ N. Grigora , *Primele m n stiri i biserici moldovene ti*, p. 119.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 120.

ABREVIERI

<i>AARMSI</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Sec iunii Istorice
<i>AARMSL</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Sec iunii Literare
<i>AB</i>	= Arhivele Basarabiei
<i>ACNSAS</i>	= Arhivele Consiliului Na ional pentru Studierea Arhivelor Securit ii
<i>AE</i>	= L'Année Epigraphique
<i>AIR</i>	= Arhiva Istorica României
<i>AIAC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie i Arheologie Cluj
<i>AIIAI</i>	= Anuarul Institutului de Istorie i Arheologie „A. D. Xenopol”, Ia i
<i>AIIC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Cluj
<i>AIINC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Na ional , Cluj
<i>AIIX</i>	= Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”, Ia i
<i>ALIL</i>	= Anuarul de Lingvistic i Istorie Literar , Ia i
<i>ALMA</i>	= <i>Archivum Latinitatis Medii Aevi</i> . Genève.
<i>AmAnthr</i>	= American Anthropologist, New Series, Published by Wiley on behalf of the American Anthropological Association
<i>AMM</i>	= Acta Moldaviae Meridionalis, Vaslui
<i>AMN</i>	= Acta Musei Napocensis
<i>AMR</i>	= Arhivele Militare Române
<i>ANB</i>	= Arhivele Na ionale, Bucure ti
<i>ACNSAS</i>	= Arhiva Consiliului Na ional pentru Studierea Arhivelor Securit ii
<i>AMAE</i>	= Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
<i>ANDMB</i>	= Arhivele Na ionale. Direc ia Municipiului Bucure ti
<i>ANI</i>	= Arhivele Na ionale, Ia i
<i>ANIC</i>	= Arhivele Na ionale Istorice Centrale
<i>ANSMB</i>	= Arhivele Na ionale. Serviciul Municipiului Bucure ti
<i>ANV</i>	= Arhivele Na ionale, Vaslui
<i>AO</i>	= Arhivele Olteniei
<i>AP</i>	= Analele Putnei
<i>APH</i>	= Acta Poloniae Historica, Varovia
<i>AR</i>	= Arhiva Româneasc
<i>ArhGen</i>	= Arhiva Genealogic
„Arhiva”	= „Arhiva”. Organul Societ ii tiin ifice i Literare, Ia i
<i>ArhMold</i>	= Arheologia Moldovei
<i>ASRR</i>	= Arhiva Societ ii Române de Radiodifuziune
<i>A UI</i>	= Analele tiin ifice ale Universit ii „Al. I. Cuza”, Ia i
<i>ATS</i>	= Ancient Textile Series, Oxbow Books, Oxford i Oakville
<i>AUB</i>	= Analele Universit ii „Bucure ti”
<i>BAR</i>	= Biblioteca Academiei Române
<i>BArchB</i>	= Bundesarchiv Berlin
<i>BAR int. ser.</i>	= British Archaeological Reports, International Series
<i>BBR</i>	= Buletinul Bibliotecii Române
<i>BCIR</i>	= Buletinul Comisiei Istorice a României
<i>BCMI</i>	= Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice
<i>BCU-Ia i</i>	= Biblioteca Central Universitar , Ia i

- BE* = Bulletin Epigraphique
BF = Byzantinische Forschungen, Amsterdam
BMI = Buletinul Monumentelor Istorice
BNB = Biblioteca Na ional Bucure ți
BNJ = Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher
BOR = Biserica Ortodox Român
BS = Balkan Studies
BSNR = Buletinul Societ ții Numismatice Române
CA = Cercet ri arheologice
CAI = Caiete de Antropologie Istoric
CB = Cahiers balkaniques
CC = Codrul Cosminului, Suceava (ambele serii)
CCAR = Cronica cercet rilor arheologice din România, CIMEC, Bucure ți
CDM = *Catalogul documentelor moldovene ți din Arhivele Centrale de Stat*, Bucure ți, vol. I-V; supl. I.
CD R = *Catalogul documentelor rii Române ți din Arhivele Statului*, Bucure ți, vol. II-VIII, 1974-2006
CI = Cercet ri istorice (ambele serii)
CIL = *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berlin
CL = Cercet ri literare
CT = Columna lui Traian, Bucure ți
Cv.L = Convorbiri literare (ambele serii)
 „Dacia”, *N.S.* = Dacia. Nouvelle Série, Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, Bucure ți
DANIC = Direc ia Arhivelor Na ionale Istorice Centrale
DGAS = Direc ia General a Arhivelor Statului
DI = Diplomatarium Italicum
DIR = *Documente privind istoria României*
DOP = Dumbarton Oaks Papers
DRH = *Documenta Romaniae Historica*
EB = Études Balkaniques
EBPB = Études byzantines et post-byzantines
EpigrAnat = Epigraphica Anatolica, Münster
 Gerión = Gerión. Revista de Historia Antigua, Madrid
GB = Glasul Bisericii
 „Hierasus” = *Hierasus*. Anuarul Muzeului Jude ean Boto ani, Boto ani
HU = Historia Urbana
HUI = Historia Universitatis Iassiensis, Ia i
IDRE = *Inscriptions de la Dacie romaine. Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie*, I-II, Bucarest, 1996, 2000
IGLR = *Inscrip iile grece ți i latine din secolele IV-XIII descoperite în România*, Bucure ți, 1976
ILLPecs = *Instrumenta Inscripta Latina. Das römische Leben im Spiegel der Kleininschriften*, Pecs, 1991
IL Afr = *Inscriptions latines d'Afrique* (Tripolitaine, Tunisie, Maroc), Paris, 1923
ILB = *Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae. Inscriptiones inter Oescum et Iatrum repertae*, Sofia, 1989
ILLPRON = *Inscriptionum Lapidarium Latinarum Provinciae Norici usque ad annum MCMLXXXIV repertarum indices*, Berlin, 1986
ILS = *Inscriptiones Latinae Selectae*, 1892
IN = „Joan Neculce”. Buletinul Muzeului Municipal Ia i
ISM = *Inscrip iile din Scythia Minor grece ți i latine*, Bucure ți, vol. I-III, 1983-1999
JGO = Jahrbücher für Geschichte Osteuropas
JL = Junimea literar

<i>JRS</i>	= The Journal of Roman studies, London
<i>LR</i>	= Limba român
<i>MA</i>	= Memoria Antiquitatis, Piatra Neam
<i>MCA</i>	= Materiale i cercet ri arheologice
<i>MEF</i>	= <i>Moldova în epoca feudalismului</i> , vol. I-XII, 1961-2012, Chi in u
<i>MI</i>	= Magazin istoric
<i>MM</i>	= Mitropolia Moldovei
<i>MMS</i>	= Mitropolia Moldovei i Sucevei
<i>MO</i>	= Mitropolia Olteniei
<i>MOF</i>	= Monitorul Oficial al României
<i>NEH</i>	= Nouvelles études d'histoire
<i>OI</i>	= Op iuni istoriografice, Ia i
<i>OPEL</i>	= <i>Onomasticon provinciarul Europae latinarum</i> , vol. I-IV, Budapesta-Viena, 1994-2002
<i>RA</i>	= Revista arhivelor
<i>RC</i>	= Revista catolic
<i>RdI</i>	= Revista de istorie
<i>RER</i>	= Revue des études roumaines
<i>RESEE</i>	= Revue des études Sud-Est européennes
<i>RHSEE</i>	= Revue historique de Sud-Est européen
<i>RI</i>	= Revista istoric (ambele serii)
<i>RIAF</i>	= Revista pentru istorie, arheologie i filologie
<i>RIB</i>	= <i>Roman Inscriptions of Britain</i>
<i>RIR</i>	= Revista istoric român
<i>RIS</i>	= Revista de istorie social
<i>RIU</i>	= <i>Die römischen Inschriften Ungarns</i> , Budapest, 1972-1984
<i>RITL</i>	= Revista de istorie i teorie literar
<i>RJMH</i>	= The Romanian Journal of Modern History, Ia i
<i>RM</i>	= Revista muzeelor
<i>RMM-MIA</i>	= Revista muzeelor i monumentelor, seria Monumente istorice i de art
<i>RRHA</i>	= Revue roumaine de l'histoire de l'art
<i>RRH</i>	= Revue roumaine d'histoire
<i>Rsl</i>	= Romanoslavica
<i>SAI</i>	= Studii i Articole de Istorie
<i>SCB</i>	= Studii i cercet ri de bibliologie
<i>SCIA</i>	= Studii i cercet ri de istoria artei
<i>SCIM</i>	= Studii i cercet ri de istorie medie
<i>SCIV/SCIVA</i>	= Studii i cercet ri de istorie veche (i arheologie)
<i>SC I</i>	= Studii i cercet ri tiin ifice, Istorie
<i>SEER</i>	= The Slavonic and East European Review
<i>SJAN</i>	= Serviciul Jude ean al Arhivelor Na ionale
<i>SMIM</i>	= Studii i materiale de istorie medie
<i>SOF</i>	= Südost-Forschungen, München
<i>RdI</i>	= Revist de istorie
<i>ST</i>	= Studii Teologice, Bucure ti
<i>StAntArh</i>	= Studia Antiqua et Archaeologica, Ia i
<i>TV</i>	= Teologie i via a, Ia i
<i>ZB</i>	= Zeitschrift für Balkanologie
<i>ZPE</i>	= Zeitschrift für Papyralogie und Epigraphik
<i>ZSL</i>	= Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde